

UNDER MOLNEN

Despoter och folkvalda
1900–1963

Hans Beckman

FASCISMENS BEUNDRARE

”Så vida spridd var denna drift mot militära, kungliga eller klerikala diktaturer mellan 1926 och 1929 – under år av relativt ekonomiskt välstånd – att demokratins undergång runtom i Europa helt klart inte kan ses som ett resultat av den ekonomiska depressionen vilken inleddes i slutet av 1929. (Thomson: *Europe since Napoleon*. 1988, s.673)”

När den finländske historikern Eirik Hornborg i sin bok *Det fria Finland* (1957) försökte att förklara varför finnarna ställde upp på Hitlers sida under andra världskriget (1941–44), skrev han:

Det fanns många i Finland, som redan före kriget hade bildat sig en riktig föreställning om nazismen och som från början hade insett faran av vapenbrödrskapet med Tyskland, men de hade inte kunnat anvisa någon annan utväg. Många andra hade, *i likhet med en inte ringa del av den västerländska opinionen*, före kriget idealiserat nazismen. (Hornborg, s.134. Min kursivering)

”En inte ringa del av den västerländska opinionen” hade idealiserat nazismen. Vilken denna ”inte ringa del” var är uppgiften att utröna här.

*

Jag tror att de flesta av oss, som inte var med på trettioalet, föreställer oss att nazismen och fascismen socialt sett var relativt begränsade rörelser. Det var den *yttersta* högern det handlade om, fanatiker, galningar, ja små fula kopior av Adolf Hitler och Benito Mussolini, människor som inte var helt ”normala”.

Den bilden av verkligheten är tyvärr inte sann. Sanningen är en annan. Sanningen är, som vi sett, att fascismen och nazismen aldrig skulle ha lyckats att komma till makten om de inte hade haft en betydande del av den anständiga borgerligheten på sin sida, det vill säga "en inte ringa del" av det konservativa Europas borgerlighet. Sanningen är att fascismen och nazismen inte blott var den extrema, halvgalna yttersta högerns ideologi utan på tjuugo- och trettioalet även en stor del av det solida, konservativa Europas ideologi. Det var först när Hitler inledde sin erövringspolitik, inte minst efter Tjeckoslovakiens fall våren 1939 och därefter Polen i september samma år, som det började att svänga i sympatierna. När sedan Nazityskland med sina allierade besegrades i världskriget och uppgifter om "förintelsen" avslöjades upphörde alla f.d. tysksympatisörer att finnas till och istället började man att fördöma nazismen och jämföra den med bolsjevismen. Ingen anständig människa hade naturligtvis någonsin kunnat tänka sig att idealisera de fascistiska rörelserna.

*

Låt oss se lite närmre på den saken och börja med det respektabla Storbritannien, det pålitligt frihetsälskande England där fascist-sympatier vore det sista man kunde tänka sig att finna. Professor Ernst Nolte, de fascistiska rörelsernas historiker, har något annat att förtälja. En av den brittiska högerpolitikern och premiärministern Neville Chamberlains närmsta män, Lord Halifax – ingen mindre än den tidigare brittiske vicekonungen i Indien – besökte Hitler i Berchtesgaden i november 1937, dvs. just som det spanska inbördeskriget pågick som värst, och i vilket Hitler och Mussolini gav massiv hjälp åt Francos fascister. Vad gjorde Lord Halifax då? Ernst Nolte berättar:

Lord Halifax hälsade som Lord President of the Council Hitler som Europas räddare undan bolsjevismen.

Och Nolte fortsätter:

Sympatin för fascismen [i England] var förmodligen det starkaste inslaget i *appeasement*-politikens vävnad, och under diskussionerna om möjligheten att erbjuda Hitler "fria händer i öster" föreföll det efter 1935 tidvis som om denna politik, i praktiken understödd av de radikala pacifisterna, skulle lösgöra sig från den traditionella jämviktspolitiken, vilken dock fortfarande fann kraftfulla företrädare inom det konservativa lägret. Antifascismen vann anslutning endast inom Labour. (Nolte: De fascistiska rörelserna, s.149)

Tro det eller ej, men så sent som 1936 menade Adolf Hitler att han skulle kunna ingå en *allians* med England. Professor Alan Bullock skriver:

Hitlers bästa argument för att övertyga den konservativa engelska regeringen var de europeiska staternas gemensamma intresse av en front mot kommunismen, ett argument som han använde oftare efter spanska inbördeskrigets utbrott och som man lyssnade till inte bara i London utan också i många andra huvudstäder. (Bullock: Hitler, s.337)

Här ser vi en viktig förklaring till Hornborgs ord ovan, att en "interringa del av den västerländska opinionen" hade "idealiserat nazismen", nämligen hatet mot kommunismen. Men, man behövde ju inte bli nazistbeundrare för att man inte stod ut med despotins Ryssland. Inte heller socialdemokrater, och många f.d. kommunister, Zeth Höglund till exempel, det svenska kommunistpartiets grundare 1921, gjorde det. Sanningen är att det var den nazistiska *ideologin* som attraherade många inom Högern. Dess grundtanke, den starkes rätt – "utvecklingens lag" – som hämtats från en förrådd darwinism – *the survival of the fittest* – vilket var en grundbeståndsdel i den äldre liberala världsåskådningen (Herbert Spencer t.ex.) tilltalade Europas högre sociala skikt. De framgångsrika, inte minst de som ärvt sina förmögenheter, hade visat sin *qualité*, och måste tillåtas att få göra det, medan dåligt människomaterial allra

helst borde "avlägsnas". Stöd till fattiga ansågs t.ex. förkastligt. Professor Gunnar Eriksson berättar:

Man skall inte vara barmhärtig mot de fattiga och nödlidande utan tvärtom vara glad över att de snabbast möjligt försvinner ur det sociala sammanhanget så att de inte kan föda några barn och ställa till besvärigheter i fortsättningen. (Västerlandets idéhistoria 1800–1950, s.125).

Alla som 1937 förstod något, vilket även den annars välmenande Neville Chamberlain måste ha gjort, anade vad som väntade om Hitler och Mussolini inte stoppades i tid. Istället skickade han således Lord Halifax till Berchtesgaden för att smickra den vidrige tysken!

Om Chamberlains syn på de spanska "lojalisterna" i Spaniens brutala inbördeskrig, dvs. demokratins och republikens försvarare, skriver redaktör Christian Christensen och fil.dr. Yngve Lorents:

Många västmaktspolitiker, till exempel ledaren för den engelska högerregeringen från och med 1937, Neville Chamberlain, såg i de spanska lojalisterna ingenting annat än "röda" revolutionärer och i de spanska fascisterna företrädare för samhällsauktoriteten, garanter för lugn och ordning. (Christensen/Lorents, vol. I, s.21)

Zeth Höglund i Sverige framhöll i tidningen Social Demokraten att premiärminister Chamberlains syn på det spanska inbördeskrigets karaktär inte alls berodde på några "missförstånd", utan ingick i en medvetet genomförd verklighetsförfalskning. Höglund sade i ett tal den 18 augusti 1936, dvs. strax efter de spanska generalernas kupp mot republiken:

Det är sålunda lögn, när man söker inbilla den svenska opinionen, att kampen står mellan kommunism och fascism eller mellan anarki och ordning eller mellan arbetardiktatur och borgerlighet. Visst finns det både kommunister och anarkister i Spanien, men dessa grupper ha icke sökt att rubba folkfron-

tens breda demokratiska politik, och den spanska regeringen är bildad av den borgerliga vänstern. Det finns icke en enda socialdemokrat med i densamma, ännu mindre någon kommunist. Att tala om en röd diktatur är därför renaste nonsens. Men det ingår naturligtvis i den fascistiska strategin att slå blå dunster i ögonen på opinionen. Den laborerar med otaliga dagliga lögner om läget och händelserna – lögner som med välbehag slukas av borgarpressen över hela världen.

Höglund satte dessutom in de spanska generalernas agerande i sitt internationella sammanhang:

Och kampen gäller ej bara den spanska demokratin, det gäller hela den västerländska demokratin. Bakom de spanska upprorsgeneralerna skymtar män av annan nationalitet och med större syften än enbart att kväsa den spanska regeringen. Generalernas uppror framstår numera klart som ett led i en internationell fascistisk aktion, en förberedelse till den kommande stora sammanstötningen mellan västerländsk kultur och dess tysk-italienska motståndare. (Höglund: Häxnatt över Europa (1939), s.34,35)

Alla konservativa i England ställde inte upp på Chamberlains politik. Anthony Eden, vid tillfället utrikesminister, blev så illa berörd av dennes "Hitlervänliga" attityd att han avgick i protest i mars 1938. Vem ersatte honom då? Jo, Lord Halifax! Signalen till monstret i Berlin kunde knappast vara tydligare. (Lord Halifax var för övrigt Englands ambassadör i Washington när Churchill höll sitt "Järnridåtal" i Fulton åtta år senare, i mars 1946).

Det fanns i England även ett icke negligerbart fascistiskt parti (bildat 1932) under ledning av aristokraten sir Oswald Mosley. Till hans beundrare räknades även medlemmar av hovet (Piers Brendon: Den mörka dalen). Fascismen var "inne", som man säger, åtminstone bland många besuttna, och så länge Hitler inte hotade dem och deras intressen.

Till det kommer vad gäller Storbritannien att landet faktiskt var världens främsta imperialistiska nation. Vill man vara elak kan man rentav säga att Hitler var en produkt av brittisk imperialism. Hans rasism hade i alla fall sin direkta motsvarighet i den brittiska herreklassens attityd till sina underkuvade folk och raser runtom i världen. Vad Indiens förste premiärminister efter självständigheten 1947, Jawaharlal Nehru hade att säga om brittisk mellankrigspolitik är intressant:

Den brittiska politiken hade nästan oavbrutet varit pro-fascistisk och pro-Nazi, så det var svårt att tro att detta skulle ändra sig över en natt och att man skulle stå för frihet och demokrati. Dess grundläggande imperialistiska syn och önskan att hålla fast vid sitt imperium skulle leva vidare bortsett från andra händelser. (Nehru: *The Discovery of India*, s.334)

*

1922 nådde fascisten Benito Mussolini makten i Italien, vilket skedde med monarkins och de besuttna klassernas hjälp. Palmer/Colton skriver:

De besuttna intressena stödde ekonomiskt det föregivna bålverket mot bolsjevismen; patrioter och nationalister av alla samhällsklasser slöt sig till det; och den lägre medelklassen, som led av den ekonomiska inflationen och, liksom på andra håll, inte kunde finna skydd och tröst i fackföreningar eller socialiströrelser, förenade sig med fascisterna... Halvt militära förband, *squadri*, bröt strejker, sprängde fackföreningshögkvarter och fördrev socialistiska och kommunistiska borgmästare och stadstjänare från de ämbeten till vilka de i laga ordning blivit valda. (Palmer/ Colton, vol. II, s. 308)

Hitler var till att börja med blott en av Mussolinis många beundrare. Mussolini kallade honom på den tiden: "en bayrare i tyrolerhatt".

Under tjugo- och trettioalet spred sig fascismen över hela södra och östra Europa: Först visade den sig i Ungern under amiral Hor-

thy och i fasciströrelsen Pilkorset; därefter i Rumänien med kungadiktatur och fasciströrelsen Järngardet, ökänt för sin behandling av judar och socialister; Bulgarien följde efter med fascistliknande diktatur under general Georgiev. I Polen etablerades 1926 en fascistliknande diktatur under general Pilsudski, som likt en hyena 1919–1921 hade lett Polens invasion av det bräckliga boljevikryssland. Hans arméer hade ockuperat Ukraina fram till Kiev; Litauen blev fascistiskt 1926; i Jugoslavien utvecklades fasciströrelsen Ustasha i Kroatien; Spanien kunde visa upp Mussolinibeundraren Primo de Rivera 1923–31 och därefter general Franco; Portugal under Salazar blev fascistiskt 1932; Österrike blev det 1934 under Dolfuss och Schushnigg med s.k. ”katolsk austrofascism”; Grekland under general Metaxas 1936. Omdömet varierar dock i vilken utsträckning Metaxas kan betecknas som fascist. I sitt följde han folk som måste betraktas som rena nazister, men samtidigt ledde han framgångsrikt försvaret av Grekland vid Mussolinis invasionsförsök i oktober 1940. Hur det gick till i Ungern när fascisterna under amiral Nicholas Horthy tog makten hösten 1919 berättar Ernst Nolte:

Ungerns ”vita terror”, som i lika grad riktade sig mot kommunister, judar och socialdemokrater och som i stor utsträckning utfördes inte av statliga organ utan av självutnämnda hämndförband under ledning av f.d. officerare, blev till ordspråk i hela Europa. (Nolte, s.201)

Om Rumänien under mellankrigstiden skriver Nolte:

Rumänien gick i spetsen. Där behövdes inte längre Järngardets *organisation* för att hålla andan levande. General Antonescus judelagstiftning var radikalare än Hitlers, eftersom den gjorde större delen av den judiska befolkningen statslös och därmed till en godtycklig despotisms rättslösa offer. De omfattande pogromer, som omedelbart efter att kriget mot Sovjetunionen hade brutit ut [juni 1941] rasade i Iasi Kisjinov och på flera andra orter, lämnade inte mycket arbete åt [den

tyska] säkerhetstjänstens *Einsatzkommando* när dess tur kom litet senare. (Nolte, s. 173)

När Hitler invaderade Sovjetunionen vid midsommar 1941 satte masslakten av judar genast igång i Litauen. I huvudstaden Vilnius dödades på tre dagar 3 800 judar, detta "innan de systematiska utrotningarna hade hunnit komma igång." (Hobsbawm: Ytterligheternas tidsålder, s.145)

Till och med i det civiliserade Frankrike var fascismen utbredd och stark. I konservativa kretsar viskades där under trettioalet högt: "Hellre Hitler än Blum!" (den socialistiske konseljpresidenten 1936–37). Professor Grenville skriver:

Storindustrin och den extrema högern beundrade den fascistiska förebilden som en auktoritär lösning under vilken man kunde agera framgångsrikt. (Grenville, s.165)

Under kriget samarbetade som bekant Vichy-Frankrike utmärkt med Hitler.

Europa var vid trettioalets mitt i stort sett fascistiskt. Kvar var England (trots Chamberlains "fjäsk" med Hitler och Oswald Mosleys populära fascistiska svartskjortor), Irland, Skandinavien, och ej att glömma Tjeckoslovakien.

Sambandet mellan monarki och fascism var uppenbart på många håll, liksom mellan fascismen och den katolska högern: I Grekland tillsatte kung George II general Metaxas 1936; i Bulgarien där kung Boris tillsatte general Georgiev, vilken samarbetade med Hitler; i Spanien där kung Alfonso XIII tillsatte general Primo de Rivera 1923; i Italien där kung Victor Emanuel bjöd in Mussolini till samarbete "för nationens bästa", och där påven i Vatikanstaten var överlycklig när Abessinien, ett kristet land, 1935 erövrades av Mussolini med fasanfulla metoder; i det republikanska Tyskland där den 1918 avsatte konungen Wilhelm II:s son blev en framträdande nazist. Om Rumäniens kung Carol II skriver professor David Thomson:

I Rumänien misslyckades de parlamentariska institutioner, som aldrig hade varit starka, att överleva de slitningar som orsakades av den Stora depressionen. De som främst gynnades av den utbredda oron och besvikelsen var Järngardet under ledning av Corneliu Codreanu och som liknade de italienska svartskjortorna och de nazistiska stormtrupperna med sina terroristattacker på riksdagsmän, judar och arbetare. De uppmuntrades på alla vis av kung Carol II, som var besluten att öka sin egen makt. (Thomson, s. 713)

Om klasskaraktären i den österrikiska varianten av fascism, *austro-fascismen*, skrev Zeth Höglund, strax efter att dess anhängare hade genomfört en kupp där 1934:

Det var särskilt socialdemokratins starka ställning i Wien och Wiens karaktär efter 1918 av en självständig stat inom det österrikiska statsförbundet, som var reaktionen förhatlig. Ty socialdemokratins, som erhöll omkring 60 % av rösterna vid valen i Wien, drev en kommunalpolitik som gjorde denna stad till ett mönster för hela världen. De realiserade ett storartat kommunalt bostadsprogram, de sänkte hyrorna, de utbyggde och förbättrade socialvården, de genomförde en demokratisk beskattning. Det var detta, som kapitalisterna och deras väpnade garden icke kunde förlåta. Det var därför, som socialdemokratins skulle krossas, kosta vad det ville. (Höglund, *ibid.*, s.17)

Slutligen Tyskland, de fascistiska rörelsernas blivande Mekka, där Adolf Hitler 1933 erbjöds makten av landets konservativa höger. Friedrich Rück förklarar:

Tyskland fann en väg ut ur den ekonomiska och sociala krisen genom att flytta över den på det utrikespolitiska området. Huvudansvaret för att det tyska folket valde eller släpades med på denna väg vilar på de kretsar i Tyskland, som av ekonomisk egoism bekämpade och förhindrade en social lösning av krisen – på de tyska storgodsägarna och storindustriidkarna. För

dem passade Tredje riket, för dem och den gamla villhelmska officerskasten och dess efterträdare samt den nya partihierakin och statsbyråkratin. Förbundet mellan dessa element utgjorde det kitt, som höll Tredje riket samman. (Rück, ibid., s.312)

Professor Alan Bullock, Hitlers berömde biograf tvekar inte heller att lägga skulden för nazismens seger i Tyskland på den tyska högern när han skriver:

Det tyngsta ansvaret vilar på den tyska högern, som inte bara underlät att göra gemensam sak med de övriga partierna för att skydda republiken utan också tog med Hitler i sin koalitionsregering. Den forna härskarkasten i det kejsrerliga Tyskland hade aldrig försonat sig med tanken på att den hade förlorat kriget eller att monarkin störtades 1918, trots att den behandlades utomordentligt väl av den republikanska regimen. Den tyska högern hade en önskan: att återta sin forna position som Tysklands härskande klass, störta den hatade republiken och återinföra monarkin, sätta de arbetande klasserna på plats, återuppbygga Tysklands militära makt, upphäva fredsbestämmelserna av 1918 och återge Tyskland – dess Tyskland – den dominerande ställning det en gång haft i Europa. Förblindade gjorde högermännen det formidabla missgreppet att tro att de i Hitler hade funnit den som skulle göra det möjligt för dem att få det som de ville ha det. Och en stor del av Tysklands medelklass och många ur den tyska officerskåren följde, starkt tilltalade av Hitlers nationalism, deras exempel. (Bullock: Hitler, en studie i tyranni)

DEN JAPANSKA MILITARISMENS URSPRUNG (1867–1895)

1928 skickade den japanske statsministern Tanaka Giichi japanska trupper till Kina. Avsikten var att bevaka japanska intressen i nordkina, vilka hotades av den kinesiske nationalistgeneralen Chiang Kai-sheks framgångsrika fälttåg från södra Kina mot norr. De japanska trupper som skickades deltog därefter med framgång i strider med kinesiska trupper i Shantung-provinsen.

Händelsen är av speciell betydelse av tre skäl. För det första därför att den inträffade *innan* världsdepressionen hade brutit ut och världen hade förvandlats till ett dårhus (hösten 1929). För det andra därför att den inträffade i ett skede då Japan hade ett demokratiskt statsskick av västerländskt slag, men då militärens inflytande i politiken samtidigt höll på att öka. Statsminister Tanaka var själv general. För det tredje därför att Japan samma år (27 augusti) undertecknade den s.k. Briand-Kelloggpakten, vilken fördömde krig som medel att lösa konflikter i världen på. Pakten skulle göra "kriget hemlöst i världen", sades det.

Alla förstod nu vad Japans löften var värda. Deras berömda "samurajmoral" sträckte sig inte utanför det län vars herre de tjänade. Japans agerande i Kina avslöjade falskheten i dess anspråk på att vara ett fredsälskande, civiliserat land. Som medlem i Nationernas Förbund bröt Japan först av alla sina förpliktelser gentemot förbundsstadgan. Inga ursäkter kunde dölja sanningen att landet *återigen* hade slagit in på en kurs som var uttalat militaristisk och imperialistisk.